

Ks. Kard. Zenon GROCHOLEWSKI, *Uniwersytety wobec współczesnych wyzwań*, Szkoła Wyższa im. Bogdana Jańskiego, Warszawa 2013, ss. 400.

Jan Paweł II przemawiając w 1997 r. w Watykanie do rektorów polskich szkół akademickich powiedział: „W codziennym trudzie pracownika nauki konieczna jest także szczególna wrażliwość etyczna. Nie wystarcza bowiem troska o logiczną, formalną poprawność procesu myślenia. Czynności umysłu muszą być koniecznie włączone w duchowy klimat niezbędnych cnót moralnych jak szczerłość, odwaga, pokora i uczciwość oraz autentyczna troska o człowieka. Dzięki wrażliwości moralnej zachowana zostaje bardzo istotna więź między prawdą a dobrem. Tych dwóch spraw nie można bowiem od siebie oddzielać! Zasady wolności badań naukowych nie wolno oddzielać od odpowiedzialności etycznej każdego uczonego. W przypadku ludzi nauki ta odpowiedzialność etyczna jest szczególnie ważna. Relatywizm etyczny oraz postawy czysto utylitarne stanowią zagrożenie nie tylko dla nauki, ale wprost dla człowieka”.

We współczesnym procesie globalizacji trzeba dążyć do „rozwoju osób, a nie tylko do mnożenia rzeczy, którymi osoby mogą się posługiwać”, czyli należy dążyć do podkreślenia nie tyle „więcej mieć”, ile „więcej być”. Kościół nie boi się nauki i rozumu, ale wie dobrze, że sama nauka nie jest w stanie odpowiedzieć człowiekowi na podstawowe egzystencjalne pytania, ani tym samym go Zbawić. Kościół wie, że nauka pozbawiona wymiaru moralnego, wymiaru przekraczającego materię i naturę materialną, zawsze przyniesie rozczarowanie. W tym kontekście należy z radością przyjąć monografię pt.: *Uniwersytety wobec współczesnych wyzwań*, autorstwa Księdza Kardynała Zenona Grocholewskiego, Prefekta Kongregacji Edukacji Katolickiej, jednego z najwybitniejszych znawców prawa kanonicznego na świecie, autora ponad 700 publikacji naukowych, wydanych w kilkunastu językach, doktora *honoris causa* kilkunastu uniwersytetów.

Opracowanie składa się z pięciu rozdziałów, krótkiego wprowadzenia autorstwa ks. Mariana Piwko CR oraz spisu tekstów wykorzystanych w publikacji (s. 397-400). Rozdział pierwszy dotyczy tożsamości uniwersytetu (s. 13-133). Rozdział drugi to refleksja nad posłannictwem uniwersytetu we współczesnym świecie (s.135-241). W rozdziale trzecim Ksiądz Kardynał omawia relację: uniwersytet a nowa ewangelizacja (s. 243-282). Rozdział czwarty zawiera omówienie zagadnienia humanizmu chrześcijańskiego (s. 283-334), a rozdział piąty ostatni, jest refleksją nad kulturą jako nośnikiem wartości chrześcijańskich (s. 335-396).

Kard. Grocholewski w rozdziale pierwszym zwraca uwagę na znaczenie badań naukowych dla poznania prawdy. Stawia przy tym pytanie: dlaczego Kościół posiada uniwersytety? Kościół sprawuje *munera Christi*, nauczając, uświęcając i rządząc. Jak to powiedział Jan Paweł II podczas swojej pierwszej wizyty

w siedzibie UNESCO dnia 2 czerwca 1980 r.: „Sprawa oświaty zawsze była blisko związana z posłannictwem Kościoła. W ciągu wieków tworzył on szkoły wszystkich stopni, dał początek średniowiecznym europejskim uniwersytetom: w Paryżu i Bolonii, w Salamance i Heidelbergu, w Krakowie i Lowanium”. Dla Kościoła uniwersytet jest, zgodnie ze słowami Benedykta XVI, domem, w którym szuka się prawdy o osobie ludzkiej [...] bowiem wiara chrześcijańska mówi nam o Chrystusie jako Słowie, przez które wszystko się stało, oraz o istocie ludzkiej, stworzonej na obraz i podobieństwo Boga.

W definiowaniu katolickiej tożsamości uniwersytetu z punktu widzenia prawa - przymiotnik katolicki odniesiony do uniwersytetu, może być używany wyłącznie za pozwoleniem odpowiedniej władzy kościelnej (kan. 808). Ponadto w Konstytucji Apostolskiej *Ex corde Ecclesiae* prawodawca stanowi, że katolicki charakter uniwersytetów katolickich powinien oznaczać: chrześcijańską inspirację, będącą udziałem nie tylko jednostek, ale całej uniwersyteckiej wspólnoty jako takiej; nieustanną refleksję, podejmowaną w świetle wiary katolickiej nad coraz bogatszym dziedzictwem ludzkiej wiedzy, które uniwersytet stara się powiększać poprzez własne badania naukowe; wiernością wobec chrześcijańskiego orędzia, takiego jakim przedstawia je Kościół; instytucjonalnym zaangażowaniem w służbę ludowi Bożemu i rodzinie ludzkiej, podążającym ku transcendentnemu celowi, który nadaje sens życiu.

Jakie są aktualne wyzwania uniwersytetu katolickiego? Zdaniem Kard. Grocholewskiego być *universitas*, a to oznacza, że uniwersytet oddaje się badaniom naukowym oraz nauczaniu i formacji studentów, którzy z własnej woli towarzyszą swym nauczycielom, złączeni z nimi tą samą miłością wiedzy. Zatem *universitas* zdaniem Księdza Kardynała, posiada piękną zdolność gromadzenia prawdy o człowieku i świecie, nawet gdy istnieją różne specjalizacje i zobowiązania. *Universitas* jednocy, nawet w samym środku dyskusji, wykładowców i studentów, próbujących bronić prawego używania rozumu. Uniwersytet katolicki nie należy pojmować jako kolejną instytucję kościelną, dokładną i staranną w swoich programach, projektach i środkach autodydaktycznych, lecz jako wspólnotę stanowiącą integralną część Kościoła.

Okoliczności współczesnego świata stwarzają nowe wyzwania dla tożsamości naszych uniwersytetów: wymagania rynku, możliwości rozwoju, globalizacja samej edukacji i wymiana międzykulturowa, mogą skłaniać do pewnej marginalizacji celów właściwych uniwersytetom katolickim. Konieczna jest systemowa, pogłębiona analiza wszelkich przejawów działalności uniwersyteckiej i jako takiego życia akademickiego, które zorientowane jest na cele i zadania właściwe każdej wyższej uczelni zrodzonej *ex corde Ecclesiae*, z serca Kościoła.

Warto podkreślić znaczenie badań naukowych służących nie tylko przekazywaniu, ale też i odkrywaniu nowych obszarów ludzkiego poznania. Badania

naukowe na uniwersytecie katolickim muszą obejmować następujące elementy: dążenie do integracji wiedzy, dialog między wiarą i rozumem, troska o etyczny wymiar nauki i perspektywa teologiczna.

Służba prawdzie, służba odkrywaniu i realizacji dobra, generują prawdziwą nadzieję. Mając na uwadze subtelny związek prawdy i dobra nie powinno nas dziwić wyrażenie Benedykta XVI: „miłość intelektualna”. W praktyce „miłość intelektualna” opowiada się za zasadniczą jednością wiedzy przeciwko fragmentaryzacji, do której dochodzi, gdy rozum zostaje oderwany od dążenia do prawdy. Pozwala młodym ludziom doznawać głębokiej satysfakcji z korzystania z wolności w odniesieniu do prawdy i kształtować relację między wiarą a różnymi aspektami życia rodzinnego o obywatelskiego. Po tym jak obudzi się w nich zamięłowanie do pełni i jedności prawdy, młodych ludzi z pewnością ucieszy odkrycie, że to, co mogą poznawać, stanowi próg wielkiej przygody, jaką jest to, co powinni czynić.

W rozdziale drugim Kard. Grocholewski proponuje refleksję na temat posłannictwa uniwersytetu we współczesnym świecie. Jego zdaniem wielu postronnych polityków, myślicieli i dziennikarzy podkreśla istotny wkład Jana Pawła II w odrodzenie polityczne krajów Europy środkowo-wschodniej. W środowisku akademickim Jan Paweł II znany jest jako wybitny myśliciel, gorliwy promotor kultury i dialogu chrześcijaństwa ze współczesnym światem oraz wieloletni ceniony profesor filozofii w Krakowie i na Katolickim Uniwersytecie Lubelskim. Tę pasję wiedzy i zrozumienie potrzeby wzbogacania współczesnego świata nauki prawdami Ewangelii, wykazał potem w służbie Kościoła powszechnego. Wiele razy przemawiał do ludzi nauki, do specjalistów z różnych dziedzin wiedzy, do instytucji międzynarodowych, zajmujących się sprawami szkolnictwa wyższego, jak np. UNESCO, do uczestników kongresów czy sympozjów naukowych. Jan Paweł II mówił nie tylko słowem, ale również gestem, postawą, wyrazem twarzy, uśmiechem, cierpieniem: „całym sobą”. W jego wielowymiarowym nauczaniu można dostrzec głęboką spójność w tym, co dotyczy harmonii między rozumem a wiarą.

Uniwersytety katolickie zdaniem Księdza Kardynała mają być miejscem, w którym toczy się dialog między wiarą i kulturą, gdzie myśl chrześcijańska zasadniczo tworzy i wpływa na kulturę. Zadaniem uniwersytetu katolickiego jest rozeznawanie i prawidłowa ocena aspiracji oraz sprzeczności współczesnej kultury, tak by czynić ją środowiskiem bardziej sprzyjającym integralnemu rozwojowi osób i narodów.

Chrześcijaństwo od samego początku rozumiało siebie jako religię logosu, czyli jako religię według rozumu. Pierwsi partnerzy dialogowi wczesnych Ojców Kościoła nie byli więc w pogańskich świątyniach, ale raczej w greckich szkołach filozoficznych. Z jednej strony to filozofia grecka była połączeniem między ko-

ściołem a akademią, która umożliwiła rozrost chrześcijaństwa jako religii światowej i umożliwiła jej w ten sposób teologiczne tworzenie. Z drugiej strony to również kościół i jego ideał kształcenia przyczynił się do tego, że grecka filozofia i idee starej „akademii” miały dalszy wpływ w Europie i na całym świecie, i że na podstawie własnych źródeł mogły się na nowo rozwijać w teraźniejszości.

Jedność w różnorodności jest jednym z istotnych określeń „idei” Europy. To dotyczy kultury języka instytucji edukacyjnych. W obszarze historii i różnych dziedzin naukowych badań potrzebne są różnorodne modele i struktury. To wiąże się z inicjatywą nowych doświadczeń o wysokiej specjalizacji i koncentracji najlepszych sił. Europa potrzebuje uniwersytetów, dysponujących nie tylko wiedzą, kwalifikacjami i umiejętnościami, ale które będą kształtować w pełni osobowość człowieka. Zdaniem J. Ratzingera „Niebezpieczeństwo istoty zachodniego świata jest dzisiaj takie, że człowiek w obliczu wielkości swojej wiedzy i poznania przed pytaniem o prawdę kapituluje. A to oznacza, że rozsądek ugina się w końcu przed naciskiem interesów i pytania o korzyść”. Filozofia i teologia muszą być istotową częścią świata uniwersyteckiego i taką pozostać, gdyż określenie „universitas” jest prawdziwym duchowym fundamentem Europy.

W kolejnym trzecim rozdziale Ksiądz Kardynał podjął refleksję na temat relacji uniwersytet a nowa ewangelizacja. Co uzasadnia włączenie się uniwersytetów katolickich w dzieło nowej ewangelizacji? Zdaniem Kard. Grocholewskiego zgodnie z własną naturą każdy uniwersytet katolicki wnosi ważny wkład w prowadzone przez Kościół dzieło ewangelizacji. Wynika to także z pozycji zajmowanej przez uniwersytety katolickie. Stoją one na skrzyżowaniu wiary i kultury.

Wkład uniwersytetów katolickich w dzieło nowej ewangelizacji powinien polegać m.in. na rozwijaniu nauki w perspektywie prawdziwej racjonalności, zdaniem Benedykta XVI, różniącej się od powszechnie dziś dominującej, kierując się rozumem otwartym na zagadnienie prawdy i na wielkie wartości wpisane w sam byt, a więc otwartym na transcendencję, na Boga. Uda się to, gdy rozum i wiara zjednoczą się w nowy sposób; jeśli przewyciężymy przez nas narzucone ograniczenie rozumu do tego tylko, co jest doświadczalnie sprawdzalne, i znów stworzymy przed nim cały zakres jego potencjału. W tym sensie teologia, nie tylko jako dyscyplina historyczna i humanistyczno-naukowa, ale jako teologia w ścisłym sensie, czyli jako poszukiwanie rozumowego uzasadnienia wiary, powinna mieć swoje miejsce na uniwersytecie i w rozległym dialogu nauk.

Rozdział czwarty dotyczy humanizmu chrześcijańskiego. Kultura stanowi swoisty tylko dla człowieka sposób istnienia. Chrześcijaństwo pojawia się w dość złożonym kontekście kulturowym. Z jednej strony jest to środowisko „późnego judaizmu”, z drugiej natomiast środowisko to należąc politycznie do obszaru Imperium Rzymskiego jest kulturowo przeniknięte hellenizmem, czyli tą kulturą której główne źródło płynęło z kultury greckiej. W ramach tych kultur odkryty

został uniwersalny wymiar prawdy i uniwersalny wymiar dobra. Równocześnie kultura ta wypracowała język zdolny do poruszania i analizowania najbardziej zawiłych i trudnych kwestii, nie tylko z filozofii, ale i teologii. Chrześcijaństwo – podkreśla Ksiądz Kardynał - stało się zacynem nowej kultury, nowego podejścia do człowieka i do sensu jego życia. Chrześcijaństwo wydobyło najgłębszy i najważniejszy poziom bycia człowiekiem i to w wymiarze uniwersalnym, a więc odnoszącym się do każdego człowieka. Na tym poziomie i w tym wymiarze sytuuje się chrześcijańska koncepcja kultury. Kultura europejska oderwana od Boga jest to kultura wypaczonych pojęć tolerancji i pluralizmu. Współcześnie wyrazem tego są próby eliminacji symboli religijnych, dyskryminacja osób publicznie wyznających swój katolicyzm. Oderwanie podstawowego sposobu bytowania człowieka – jego kultury, od najbardziej bytowego źródła, jakim jest Bóg, rzutuje na znaczącą w tej sytuacji dezorientację moralną, której wyrazem jest „kultura śmierci”.

Rozdźwięk między Ewangelią a kulturą jest bez wątpienia dramatem naszych czasów, jednak kluczem do jego przezwyciężenia i tego zerwania jest właśnie centralne miejsce człowieka. Kardynał jako prefekt Kongregacji Edukacji Katolickiej podkreśla formacyjne znaczenie szczególnego humanizmu, który zapuszcza swe korzenie w teologii i duchowości, a jednocześnie stojący obok jako ich antropologiczny fundament oraz jako ich wyraz.

W rozdziale piątym ostatnim, Ksiądz Kardynał mówi o kulturze jako nośniku wartości chrześcijańskich. Jego zdaniem prawdziwy postęp wymaga, ażeby rozwój naukowo-techniczny dokonywał się na równi z rozwojem etyczno-moralnym. Wiara ma możliwość wzbogacenia rozwoju naukowego i technologicznego na różne sposoby. Przede wszystkim wywołując refleksję nad znaczeniem i ostatecznym celem badań i technologii. Ponadto pozwala nam uchwycić pojęcie humanizmu w kontekście uprawiania nauki na uniwersytecie i zdobywania wiedzy nastawionej na rozwijanie człowieka w jego całości. W tej perspektywie wiara z konieczności zobowiązuje środowiska uniwersytetów katolickich, aby głębiej wnikały w tajemnicę człowieka, a zarazem sprawiały, by formując człowieka promowały autentyczne dobro społeczeństwa. I wreszcie, służyć człowiekowi znaczy przede wszystkim bezinteresownie poszukiwać prawdy, która swoją pełnię ma w Chrystusie. W tej perspektywie wiara jawi się jako interlokutor kulturalnie znaczący i ważny w środowisku uniwersyteckim. W tej perspektywie staje się zrozumiałe, że wiara i kultura nie są sobie wzajemnie obce. Zatem dialog między wiarą i kulturą, nieustanne zwracanie uwagi na znaczenie badań i technologii, troska o wiedzę, która obejmuje wizję i formację integralną człowieka, bezinteresowne badanie prawdy, to wszystko stanowi posługę człowiekowi i prawdziwemu postępowi.

Publikacja Księdza Kardynała Zenona Grocholewskiego jest jedną z najcenniejszych tego typu publikacji naukowych w Polsce. Autor jest prefektem

Kongregacji Edukacji Katolickiej, której działalność obejmuje m.in. troskę o uniwersytety katolickie i jednocześnie wybitnym specjalistą w tym przedmiocie. Opracowanie zawiera analizę teologiczno - prawną podstawowych aktów prawnych Stolicy Apostolskiej dotyczących uniwersytetów katolickich. Ponadto, można w nim znaleźć wyjaśnienie podstawowych pojęć dotyczących edukacji katolickiej, szereg cennych uwag i spostrzeżeń, które mogą stanowić punkt wyjścia dla dalszej refleksji na temat miejsca i roli uniwersytetu katolickiego w systemie krajowej edukacji publicznej.

Ks. Krzysztof Orzeszyna
(KUL/AON)